

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 9 (Aralık/December 2022), s. 722-738.
Geliş Tarihi-Received: 30.11.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 21.12.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1212773

Yeni Sömürü Düzeninde Diller: Türkçenin İngilizceyle İmtihanı

Languages in the New Exploitation Order: The Test of Turkish with English

Ali Kemal ŞAŞ*

Öz

Küreselleşme toplumların düşünce kalıplarını, davranış şekillerini ve hayat tarzlarını belirleyen, dönüştüren, yönlendiren bir unsur haline gelmiştir. Bu dönüşüm sadece toplumların dünya algılarını değil, dil tercihlerini de derinden etkilemiştir. Pek çok araştırmacı küreselleşmeyle İngilizcenin yaygınlaşması arasında sıkı bir ilişki olduğu kanaatindedir. Dünyanın pek çok yerinde İngilizce daha iyi bir hayatın, ekonomik refahın ve kalkınmanın anahtarı olarak görülmektedir. İngilizcenin bilim ve teknolojiye ulaşımı kolaylaştırarak modernleşmenin önünü açtığı fikri devletleri İngilizceye dayalı eğitim politikalarına yönlendirmiştir. Dil emperyalizmi olarak tanımlanan bu durum hem sömürgeleştirilmiş bölgelerdeki pek çok dilin yok olmasına hem de köklü geçmişe sahip önemli bölgesel dillerin bilim, eğitim ve medya gibi alanlardan dışlanmasına sebep olmaktadır. Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de İngilizcenin yayılması için kuvvetli teşvikler söz konusudur. Bu çalışma küreselleşmenin kuvvetlenmesiyle etkisini artıran İngilizcenin yükseköğretimdeki dil tercihleri ve bilim dili üzerindeki etkilerini anlamaya odaklanmıştır. Bu amaçla Türk yükseköğretimindeki dil politikaları ile bilimsel yayınlardaki dil tercihleri belirlenmiş ve Türkçenin özellikle son yirmi yıl içerisinde bilim ve eğitim alanında ne kadar alan kaybettiği istatistikî verilerle ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, dil politikaları, dil sömürüsü, bilim ve eğitim dili, İngilizcenin yayılması.

Abstract

Globalization has become an element that determines, transforms and directs the thought patterns, behavior patterns, and lifestyles of societies. With globalization, there have been significant changes in language preferences and societies' perceptions of the world. Many researchers believe that there is a close relationship between globalization and the spread of English. In many parts of the world, English has seen as the key to a better life, economic prosperity, and development. The idea that English facilitates access to science and technology and paves the way for modernization has led states to English-based education policies. This situation, defined as language imperialism, causes both the extinction of many languages in the colonized regions and the exclusion of important regional languages with a deep-rooted history from fields such as science, education, and media. As in many parts of the world, there are strong incentives for the spread of English in Turkey. This study focuses on

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırşehir/Türkiye, e-posta: kemalsas@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6838-3018.

understanding the effects of English on the Turkish higher education science language, which has increased its impact with the strengthening of globalization. For this purpose, language policies in Turkish higher education, and language preferences in scientific publications have been tried to be determined and it has been questioned how much space Turkish has lost, especially in the last twenty years.

Keywords: Globalization, language policies, language exploitation, language of science and education, spread of English.

Giriş

Son dönemde bilginin üretilmesi, işlenmesi, depolanması, aktarımı ve kullanımını sağlayan teknolojilerde büyük bir gelişme yaşanmıştır. Bilişim alanında meydana gelen bu gelişmeler bütün dünyada geniş çaplı ekonomik ve sosyal değişimlere sebep olmuştur. Söz konusu teknolojiler vasıtasıyla bilgiye ulaşmak kolaylaşmış, başta eğitim ve haberleşme olmak üzere kamu hizmetleri geniş bir alana yayılmıştır. Yaşadığımız çağ büyük oranda bu teknolojiler tarafından şekillendirilmektedir. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan hızlı gelişim bir taraftan insanı doğrudan uzayın kapılarını açarken diğer taraftan insanların zaman ve mekân algılarını değiştirmiştir. Bilimsel gelişmelerin ivme kazanmasını sağlayan bilişim teknolojileri özellikle onları üreten ve geliştiren toplumların dünya üzerindeki etkilerinin artmasına kapı aralayan küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Küreselleşme, teknolojik gelişmelerin yardımıyla sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerden dünyayı etkisi altına almıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla oluşan toplumsal ve kültürel değişim küreselleşmenin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir.

Toplumları pek çok yönden etkileyen küreselleşme temelde mal, hizmet, fikir, bilgi ve teknolojinin sınırlardan bağımsız bir şekilde hareket etmesini içeren çok yönlü ve çok katmanlı bir süreçtir (Appadurai, 2001, s. 5). Aynı zamanda ülke ve milletler arasında ilişkiyi sağlayan bağların güçlenmesi neticesinde giderek artan bütünleşmeye de işaret etmektedir (Demir, 2001, s. 74). Bu bütünleşme zamanla o kadar güçlenmiştir ki artık insanlar zaman ve mekâna bağlı unsurlarla birbirlerinden ayrılmaz hâle gelmiştir. Özellikle bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeyle zaman ve mekâna bağlı uzaklıklar ortadan kalkmıştır (Bauman, 1997, s. 25). İnternetin gelişmesi, sosyal medya ağlarının yoğunlaşması sayesinde ses, yazı ve görüntünün serbestçe hareket etmesi insanı dünyanın merkezine taşımış; zaman ve mekân kavramları anlam değiştirmiş; bu unsurlara bağlı kısıtlamalar yok olmuştur (Harvey, 2012, s. 387). Küreselleşme süreci birey ve toplumların düşünce kalıplarını, davranış şekillerini, hayat tarzlarını belirleyen, dönüştüren ve yönlendiren bir unsur hâline gelmiştir.

Küreselleşme Afrika'nın sömürülmesi, geleneksel yapıların yok edilmesi, şehirleşme, sanayi devrimi ve millî devletlerin doğuşu neticesinde ortaya çıkan yepyeni bir ekonomik ve sosyal sistemin dünya çapındaki etkisini ortaya koymaktadır. Kendinden önce var olanları ortadan kaldırarak, ortadan kaldıramadığını dönüştürerek, dönüştüremediğini hor görerek kendine alan açan bu sistemin (Koç, 2003, s. 52-54) derinden etkilediği alanların başında kültür ve dil gelmektedir. Bir yandan kültürel değerlerin küreselleşmeden etkilenerek farklılaşması diğer yandan küreselleşmenin bizzat bir kültürel ürün olması, küreselleşme ile kültür arasında doğrudan bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır (Talas, 2004, s. 242).

Pek çok araştırmacı ekonomik yönünü ön plana çıkarsa da Chomsky (2010, s. 111), küreselleşmenin asıl etkisini sosyal ve kültürel alanda ortaya koyduğu kanaatindedir. Giddens (2003, s. 203), küreselleşmenin genel olarak Batılılaşma, daha özelden ise Amerikanlaşma olduğunu öne sürmektedir. Çünkü başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batılı güçler küreselleşmeyi sağlayan ekonomik, kültürel ve askerî vasıtaları

tekellerinde bulundurmaktadır. Bu yönüyle, Batı hâkimiyetinin yeni bir anlayışla dünyaya benimsetilmesi anlamına gelen küreselleşme, yayılmacılığın farklı bir şekli olarak tarif edilmektedir (Boratav, 2004 s. 25; Tomlinson, 2004, s. 37).

Küreselleşmenin güçlenmesiyle İngilizcenin yaygınlaşması arasında sıkı bir ilişki vardır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile İngilizce, küreselleşmenin en etkili unsurlarıdır (Chang, 2006, s. 515). Batılı devletler, bilişim teknolojilerinin müthiş desteğini arkalarına alarak küresel kültür olarak nitelendirilen Batı kültürünü, nispeten daha az gelişmiş olan milletlerin kültürleri üzerinde egemen kılmaya, millî kültürleri ortadan kaldırmaya veya “yerel kültür” haline getirmeye çalışmıştır (Tuna, 2003, s. 4). Bunu gerçekleştirmek için kullandıkları en etkili araç İngilizcedir. İngilizcenin bilim dünyasında daha önce rastlanmamış bir biçimde yaygınlaşarak bir “lingua franca” hâline gelmesi küreselleşmeyle yakından ilgilidir (Şaş, 2022, s. 511).

Küreselleşmenin Türkçe üzerindeki etkileri çoğunlukla İngilizce odaklı çalışmalarla incelenmiştir (Doğançay-Aktuna, 1998; Büyükkantarci, 2004; Doğançay-Aktuna ve Kızıltepe, 2005; Sert, 2008; Selvi, 2011). Doğrudan Türk yükseköğretimindeki dil tercihlerini belirlemeye odaklanan az sayıda çalışma yapılmıştır (Arık ve Arık, 2014). Bilim dili üzerine yapılan çalışmalar ise genellikle terim odaklıdır. Bu çalışmalarda tarihin farklı dönemlerinde bilim dili konumuna yükselmiş Arapça, Latince, Fransızca ve İngilizce gibi dillerden Türkçeye terim kopyalanması büyük bir sorun olarak değerlendirilmiştir (Kahraman, 2017 s. 1290; Levend, 2010, s. 102; Zülfikar, 1991, s. 11). Terim üretme yeteneğine değinilerek Türkçenin bilim dili olmaya yatkın ve terim yönünden oldukça zengin bir dil olduğu vurgulanmıştır (Sayılı, 2018, s. 201; Yumru, 2010, s. 274).

Sömürgecilik ve Dil Emperyalizmi

Dünya tarihindeki en önemli olaylardan biri olarak değerlendirilen Amerika'nın istilası modern manadaki sömürgeciliğin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Batı medeniyetini derinden etkileyen bu olay dünya çapındaki pek çok değişimin de başlangıcını teşkil etmektedir (Chomsky, 2010, s. 19). Küreselleşmenin dil üzerindeki etkilerini anlayabilmek için sömürgecilik uygulamalarına göz atmak gerekmektedir. Sömürgecilik, genel olarak Avrupalı milletlerin dünyadaki birçok bölge ve halk üzerindeki ekonomik ve siyasi sömürsünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Siyasi ve ekonomik yönleri büyük önem taşımakla birlikte sömürgeciliğin kültür ve diller üzerinde de oldukça yıkıcı etkileri olmuştur. Bu uygulamalar, Avrupa'nın sömürgeci genişlemesi neticesinde ortaya çıkan pidgin ve kreol gibi dilsel biçimler dâhil olmak üzere Avrupa dışı dillerin az gelişmiş olarak değerlendirilmesinde ve sömürgecilerin kültürel üstünlüğünün tesis edilmesinde araçsal bir rol oynamıştır.

Dil emperyalizmiyle yakından ilişkili olan dil yayılması, bir dil veya dil topluluğunun kullanıcı sayısı ve kullanım alanlarında, tabii seyrin ötesinde bir artış olmasıdır (Cooper, 1977, s. 214). Tarih boyunca farklı dillerin yayılmacı politikalar izlediği görülmektedir. Dil yayılmacılığı, o dili konuşan milletin siyasi ve ekonomik gücüyle paralellik göstermiştir. 1500'den 1750'ye kadar sömürgecilik daha ziyade İspanyol ve Portekizliler öncülüğünde ilerlediğinden, söz konusu zaman diliminde İspanyolca ve Portekizcenin yayılmacı bir karakter gösterdiği bilinmektedir. 1750'den 1945'e kadar ise İngilizce ve Fransızcanın 1945'ten günümüze kadar ise daha ziyade İngilizcenin yayılmacı bir karakter gösterdiği söylenebilir (Barrantes-Montero, 2018, s. 9-10).

Phillipson'a (1997, s. 239) göre dil emperyalizmi dillerin tercih edilme süreçleri, bazı güç merkezleri ve otoritelerin bu tür süreçleri nasıl yönettiği ve dilsel hiyerarşinin ne olduğu gibi konuları tartışmak için ortaya konmuş teorik bir yapıdır. Ona göre genel

olarak dil emperyalizmi, toplumda eşit kullanım alanına sahip dillerden sadece birinin desteklenerek ön plana çıkarılmasıdır. Kültürel emperyalizmin bir alt türü olarak nitelendirilen dil emperyalizmi, gelişmenin sadece Avrupa dillerini kullanarak mümkün olabileceği fikrine dayanmaktadır. Avrupa sömürgeciliğinin ana amacı Avrupalı milletlerin ekonomik ve siyasi etki alanlarını arttırmaktır. Başlangıçta bunu gerçekleştirmek için askeri güç yeterli olmuştur. Ancak zamanla askeri güç, istila edilen alanlardaki sömürü düzenini devam ettirmede yetersiz kalmıştır. O sebeple Avrupalılar sosyal, kültürel ve bilimsel üstünlüklerini pekiştiren ve meşrulaştıran bir sosyal düzen inşa ettiler (Pennycook, 1998, s. 34). Bu düzende, gücü elinde bulunduran Avrupalı sömürgeciler ve onların yerel işbirlikçileri kendilerini toplumsal tabakaların en üstü bölümünde konumlandırmıştı. Bu durum sömürgecilerin dillerinin de üstün ve itibarlı olarak algılanmasına sebep olmuştur. Buna karşılık sömürülen ve toplumsal tabakalaşmanın alt bölümlerinde konumlandırılan yerel halkların dilleri yetersiz hatta gereksiz olarak değerlendirilmiştir.

Avrupa dillerini konuşanlarla diğer dilleri konuşanlar arasındaki eşitsizlikler dil emperyalizminin en önemli göstergelerindedir. Dil emperyalizmi; diller arasındaki kullanım farkları, bu farklara sebep olan yapı ve ideolojiler ile dil uzmanlarının rolü gibi konuları ele alan dilsel hiyerarşi ile yakından ilgilidir. Sömürgeleştirme faaliyetleriyle birlikte sömürgeci milletlerin dillerini gelişmiş ve üstün olarak niteleyen ve bu dilleri hayatın hemen her alanında hâkim hâle getiren bir dil hiyerarşisi ortaya çıkmıştır (Phillipson, 1997, s. 238-204; Migg ve Léglise, 2007, s. 301). Avrupalı sömürgeciler, kusursuz ve gelişmenin en önemli kaynağı olarak gördükleri dillerini dil hiyerarşisinin en tepesine konumlandırırken az gelişmiş ve sorunlu olarak nitelendirdikleri diğer dilleri alt sıralara itmiş ve bu dillerin kullanım alanlarını kısıtlamıştır. Sonuç itibarıyla Avrupalı dilleri öğrenmek sosyal ve ekonomik yönden daha iyi bir hayata kavuşmak isteyen herkes için bir zorunluluk hâline gelmiştir. Özellikle kamusal alanda ilerlemek isteyen kişiler süratle yerel dilleri terk ederek sömürgecilerin dillerine yönelmiştir (Spencer, 1971, s. 537).

Avrupalıların sömürgeleştirdikleri bölgelerde uyguladıkları dil politikaları pek çok dilin yok olmasına sebep olmuştur. Uruguay ve Şili gibi bölgelerde, yerel bir dili konuşan halkın tamamının ya da bir kısmının katledilmesi dil ölümlerine zemin hazırlamıştır. Ancak dil ölümlerinin asıl sebebi yerel dilleri konuşan insanların ekonomik, siyasi ve kültürel etkenler marifetiyle sömürgecilerin dilini kullanmaya zorlanmasıdır (Day, 1985, s. 163). Esasen Avrupalı sömürgecilerin herhangi bir dili ortadan kaldırmayı amaçladıkları söylenemez ancak eğitim, bürokrasi ve ticarete kendi dillerini zorunlu kılmaları yerel dillerin tedrici olarak alan kaybetmesine ve zamanla yok olmasına sebep olmuştur.

Sömürgecilerin yerli halkları zorla başka coğrafyalara nakletmeleri ve yerli dilleri baskılayıcı dil politikaları uygulamaları sonucu yeni diller ortaya çıkmıştır. Pigin ve kreol olarak adlandırılan bu diller yerli halkların ülkelerini istila eden gelişmiş toplumların fertleriyle ticaret, eğitim, bürokrasi gibi alanlarda ilişki kurmalarına yardımcı olan nispeten yalınlaştırılmış dillerdir (İmer, 1990, s. 160-163). İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve Portekizce gibi Batılı dillerin bozuk bir versiyonu oluştuğu düşünülen bu kullanımlar genellikle dil olarak kabul edilmemiştir. Köleler ve alt sosyal tabakalara mensup insanlar tarafından kullanılması bu dillerin Batılılar tarafından hor görülmesine sebep olmuştur (Mühleisen, 2002, s. 43). Diğer taraftan sömürgeciler, istila ettikleri bölgelerde ticari faaliyetleri hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmek için daha geniş kullanım alanına sahip olan bir dili seçip desteklemiştir. Bu durum bölgede konuşulan diğer dillerin alan kaybetmesinin ve zaman içerisinde yok olmasının önünü açmıştır.

Tarih boyunca sömürgeleştirilmiş halkların büyük çoğunluğu bugün siyasi bağımsızlıklarını kazanmış olsa da dilsel emperyalizmden tam manasıyla kurtulamamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, Batılı dil ve kültürlerin etkisini sorgulayan bir anlayış dünyaya hâkim olmaya başlamıştır. Önceden sömürgeleştirilmiş halklar, sömürge müktesebatını sorgulayarak kendilerini farklı şekillerde hâlâ tehdit eden eski sömürgecilere karşı koymanın yollarını aramaktadır. Bu konudaki en önemli mücadele alanlarından biri eğitim sistemidir (Migg ve Léglise, 2007, s. 297). Sömürgecilerin şekillendirdiği eğitim sistemi, sömürge yönetimlerini çeşitli yönlerden etkilediği için, sömürgecinin dilinin geniş bir alanda kullanılmasında önemli bir rol oynamıştır. (Spencer, 1971, s. 538). Zira eğitim sistemlerinin desteklediği ve sömürgecilerin telkinleri sonucu ortaya çıkan dil ve kültür politikaları hâlâ etkisini devam ettirmektedir. Uzun süre önce bağımsızlıklarını kazanmış olan Pakistan ve Hindistan gibi ülkelerin eğitim dili olarak yeniden İngilizceyi kullanmaya başlaması bu durumun açık bir kanıtıdır.

Ülkeler arasındaki sömürü ilişkisi, İkinci Dünya Savaşı'na kadar askerî güce dayalıyken savaş sonrasında ortaya çıkan çok boyutlu ilişkiler düzenine bağlı olarak yeniden şekillenmiştir. Kapitalizmin yükselişiyle ortaya çıkan iletişim ağları özellikle gelişmekte olan ülkeleri önemli birer pazar haline getirmeye başlamış, daha önce ticari alana girmeyen pek çok hizmet uluslararası ticaretin merkezine yerleşmiştir (Yeniçeri, 2020, s. 72). Veronelli'ye (2015, s. 113) göre dil, günümüzde sadece küresel ekonominin çıkarlarına hizmet eden kuralları ve davranış şekillerini benimsetme vasıtası konumundadır. Bugün İngilizce yeni sömürgeciliği inşa etmek ve korumak için bir araç olarak kullanılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan sosyo-politik ve ekonomik gelişmeler İngilizcenin yayılması için uygun bir zemin hazırlamıştır. Başlangıçta İngiltere'nin ardından da Amerika Birleşik Devletleri'nin uygulamaya koyduğu etkin dil planlamaları sayesinde tarihteki en başarılı dil yayılma örneği ortaya çıkmış ve İngilizce dünyanın sömürge olmayan bölgelerinde de kullanılmaya başlamıştır. İngilizcenin bu önlenemez yükselişi (Doğançay-Aktuna, 1998: 25) dillerini tehdit altında hisseden pek çok ülke tarafından tepkiyle karşılanmış, bu ülkelerin önemli bir bölümünde İngilizcenin yayılmacı etkisini azaltabilmek için çalışmalar yapmıştır. Ancak bu çalışmaların etkili sonuçlar verdiğini söylemek güçtür. Zira dil seçimi ve kullanımı siyaset, eğitim ve kültür gibi unsurlarla yakından ilişkilidir; dolayısıyla egemenlik ve bağımlılık gibi sorunlarla iç içedir (Ives, 2009, s. 662).

Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren dünya çapında kullanılabilir bir dile ihtiyaç duyulduğu fikri dillendirilmeye başlanmıştır (Crystal, 2003, s. 11). Önceleri Latince veya Fransızcanın bu rolü üstlenebileceği düşünülmüştür. Ancak beklentilerin aksine İkinci Dünya Savaşı ve özellikle de Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra İngilizcenin hızla küresel dil konumuna geldiği görülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nin süper güç haline gelmesiyle diplomaside Fransızcanın yerini almış ve ticaret, medya ve teknolojinin ortak dili haline gelmiştir. İngilizce internet vasıtasıyla oluşturulan bilgi ağlarına erişim sağlamak için farklı resmi dillere sahip birçok ülkenin eğitim sistemine entegre edilmiştir. Uluslararası statüsü ve işlevleri İngilizcenin farklı alanlara yayılması için hükümetler üzerinde baskı oluşturmuştur (Doğançay-Aktuna, 1998, s. 25). Bugün dünyanın pek çok yerindeki insanlar İngilizceyi dil hiyerarşisinin en üstüne yerleştirmiş ve bu durumu normal kabul edip içselleştirmiştir (Phillipson, 1999, s. 240). Son dönemde İngilizce dışındaki dillerin hemen hepsi uluslararası iletişim dili hüviyetini hızla kaybetmektedir. Küresel ölçekte siyasi, ticari ve kültürel iletişim sağlayan UNESCO, ILO,

UNICEF, Dünya Bankası gibi kurum ve kuruluşların çok büyük bir bölümü yazılı ve sözel iletişimde İngilizceyi tercih etmektedir.

Bugün İngilizcenin zengin, her türlü değişime ve yeniliğe uyum sağlayabilen, çok yönlü ve asil bir dil olduğu fikri hızla yaygınlaşmaktadır (Barrantes-Montero, 2018, s. 8). Dünyanın pek çok yerinde İngilizce daha iyi bir hayatın, ekonomik refahın ve kalkınmanın anahtarı olarak görülmektedir. Bilim ve teknolojiye ulaşımı kolaylaştırarak modernleşmenin önünü açtığı fikri devletleri İngilizceye dayalı eğitim politikalarına yönlendirmiştir. Son yarım asırda, aralarında İspanya, Portekiz ve Hollanda gibi sömürgeci geçmişe sahip ülkelerin de bulunduğu yüzün üzerinde ülkede en yaygın olarak öğretilen yabancı dil İngilizcedir. İngilizcenin bu önlenemez yükselişi Fransızca, Rusça, İspanyolca ve Arapça gibi önemli bölgesel dillerin yabancı dil eğitimi sahasından dışlanmasına sebep olmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük maddi kaynaklar ayırarak uyguladıkları yayılmacı dil politikalarının önemli bir rolü vardır.

İngilizce bilimsel yayın alanında çok hızlı bir yayılım göstermektedir. Başta ABD olmak üzere İngilizce konuşan ülkelerin ortak bir bilim diline ihtiyaç duyması ve bu ülkelerin sahip olduğu güçlü bilimsel altyapı, son dönemde İngilizcenin bilimde "lingua franca" olarak kabul görmesine kapı aralamıştır. Yirminci yüzyıl boyunca ortaya çıkan bilimsel gelişmelerin önemli bir bölümünün İngilizce konuşan milletlerin eseri olması bu dilin küresel çapta yayılmasını sağlayan bir diğer etken olmuştur. İngilizce son elli yıl içerisinde başta mühendislik olmak üzere tıp, fizik, kimya, biyoloji gibi temel alanlarda oldukça baskın bir konuma gelmiştir. Bu durum ortaya çıkan yeni terimlerin ve bilimsel terminolojinin İngilizceye dayalı olarak şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Bugün dünyanın hemen her yerinde bilimsel yayınlar "küresel bilim dili" olarak kabul edilen İngilizceyle yapılmaktadır. Aynı şekilde iş ve endüstri çevreleri de küresel pazardan daha fazla pay alabilmek için İngilizceyi ana iletişim dili olarak kullanmaktadır. Sonuçta İngilizce haricindeki dillerin bilim ve eğitim alanlarından dışlanmaktadır (Şaş, 2022, s. 511).

Bugün teknoloji, Amerikan kültürü, çok kültürlülük ve küreselleşme dili şekillendiren dört önemli unsurdur. Teknoloji, kelime dağarcığımızı genişletmenin yanında dili kullanma, iletişim kurma ve kendimizi ifade etme şeklimizi de değiştirmiştir. İlerlemenin en yoğun yaşandığı alanların başında bilgi ve iletişim teknolojileri gelmektedir. Bu alandaki gelişmeler, özellikle de internetin icadı, toplumu dönüştürerek küresel bir kültür ve dilin oluşmasına imkân sağlamıştır. 2022 itibarıyla dünyada yaşayan 7,91 milyar insanın 4,95 milyonu yani %62'si internet erişimine sahiptir. We Are Social and Hootsuite adlı kuruluş dünya çapında en çok kullanılan 10 milyon web sitesini inceleyerek dillerin internetteki kullanım sıklığını belirlemektedir. Söz konusu kuruluşun Digital 2022 raporuna göre web sitelerinde en sık kullanılan dil %63,3 ile İngilizcedir (wearesocial.com, 2022). Ayrıca İngilizcenin genel ağdaki kullanım sıklığının son on yıl içerisinde kademeli olarak arttığı görülmektedir. Bu durum önemli bölgesel dillerin bile genel ağda alan kaybetmesine sebep olmaktadır.

İngilizcenin gittikçe baskın hale gelen rolü bilimsel makalelerde kullanılan dillerin analiziyle gözlemlenebilir. Elektronik veya basılı dergilerde yayımlanan bu makaleler, bilim insanlarının elde ettikleri bilimsel verileri paylaşmak için kullandıkları en önemli vasıtalarından biri olması sebebiyle bilimsel ilerleme için hayati öneme sahiptir. Önemli bir multidisipliner veri tabanı olan Web of Science'taki veriler İngilizcenin bilimsel makalelerdeki kullanım oranının artma eğiliminde olduğu göstermektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Web of Science kapsamında taranan dergilerdeki bilimsel yayınların dillere göre dağılımı.

Dil	1980 (%)	1990 (%)	2000 (%)	2010 (%)	2020 (%)	2021 (%)
İngilizce	83.67	89.03	94.14	93.01	95.75	96.20
Fransızca	4.49	2.83	1.84	1.14	0.50	0.45
Almanya	5.35	3.17	1.81	1.31	0.79	0.74
İspanyolca	0.81	0.59	0.46	1.38	1.12	1.02
Japonca	0.66	0.32	0.21	0.07	0.03	0.03
Toplam	749,494	1,007,341	1,348,906	2,354,848	3,611,641	3,784,187

Bu veriler bir yandan İngilizcenin baskın konumunu ortaya koyarken diğer taraftan dünyanın bilim alanında hızla tek dilliliğe doğru ilerlediğini göstermektedir. Ancak Web of Science verileri, son kırk yıl içerisinde bilimsel yayınlarda kullanılan dil sayısının da arttığını göstermektedir. Bu durum, genellikle gelişmiş ülkelerin tekelinde bulunan bilimsel üretimin küreselleşerek dünyanın farklı bölgelerine yayılmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan internetin yaygınlaşmasıyla birlikte bilimsel yayın imkânlarının çoğalması da yeni dillerin bilimsel alanda yer bulmasının önünü açmıştır.

Türkiye’de İngilizce Kullanımı

Kachru (1985, s.12) halka metaforunu kullanarak İngilizcenin dünya çapındaki yayılımının üç ana düzlemde gerçekleştiğini öne sürmüştür. Birinci düzlem İngilizcenin ana dil olarak kullanıldığı ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerden oluşmaktadır. İkinci düzlemi ise tarihlerinin bir döneminde sömürgeleştirilmiş olan Hindistan, Singapur, Kenya ve Hong Kong gibi ülkeler teşkil etmektedir. Bu ülkelerin önemli bir bölümünde eğitim, medya ve kamu hizmetleri gibi temel alanlarda İngilizce tercih edilmektedir. Son düzlem ise İngilizcenin örgün eğitim kurumlarında yoğun bir şekilde yabancı dil olarak öğretildiği Çin, Rusya, Japonya gibi ülkelerdir. Son düzlemdeki ülkelerin sayısı küreselleşmenin derinleşmesiyle hızla artmaktadır. Türkiye de özellikle 1950 sonrası gelişmelerin etkisiyle üçüncü düzlemdeki yerini almıştır.

18 ve 19. yüzyıl boyunca dünyanın hemen her yerinde ticaret ve diplomasi dili olarak Fransızca kullanılmaktaydı. Osmanlı Devleti’nde de özellikle Tanzimat’tan sonra Fransız dil ve kültürünün etkisinin artmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde açılan Batılı tarzdaki okullarda ya Fransızca eğitim veriliyor ya da Fransızca birinci yabancı dil olarak okutuluyordu. Tanzimat Dönemi’nde pek çok misyoner okulunun yanında 1868’de devlet eliyle açılan Galatasaray Lisesinde de Fransızca eğitim verilmekteydi. Cumhuriyet’in ilanına kadar devam eden Batılılaşma Dönemi’nde yabancıların özel okul açma girişimleri artmış ve Fransızların yanı sıra İngiliz, Alman, İtalyan ve Amerikalılar kendi dilleri ile eğitim veren okullar açmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda İngilizce eğitim, İngilizler ve Amerikalılar tarafından açılan misyoner okulları vasıtasıyla başlamıştır. İngilizler tarafından himaye edilen okullardan en eskisi Ecole Evangelique’dır. İzmir’de bulunan bu okul 1733 tarihinde İngiliz tebaası Rumlar tarafından inşa edilerek İngiliz elçilerinin himayesine verilmiştir (Mutlu, 2005, s. 236). İlk Amerikan Okulu ise 1824’te Beyrut’ta açılmıştır. I. Dünya Savaşı’ndan önce Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren İngiliz ve Amerikan okullarının sayısı 835’e, bu okullarda eğitim gören öğrencilerin sayısı ise 47000’e ulaşmıştır (Bear, 1985, s. 30). Daha ziyade azınlık tebaaya hizmet veren bu okulların tamamına yakınında İngilizce eğitim verilmekteydi. Cumhuriyetin ilanından sonra misyoner ve azınlık

okulları Millî Eğitim Bakanlığının denetimine girmiş ve bu okulların müfredatlarına Türkçe dersi eklenmiştir. Ancak sonradan Boğaziçi Üniversitesine dönüşecek olan Robert Koleji gibi bazı okullar Osmanlı Dönemi'nde elde ettikleri ayrıcalıkları Cumhuriyet Dönemi'nde de korumuş ve İngilizce eğitime devam etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk okullarında Almanca, Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Arapça ve Farsça yabancı dil olarak öğretilmekteydi. Farsça öğretimi kısa süre içerisinde terk edilmiş, Arapça öğretimi ise din eğitimi veren okullarla sınırlı kalmıştır. Bu dönemde Türk okullarında yaygın olarak öğretilen diller ise Almanca ve Fransızca'dı (Demircan, 1988, s. 92). Bu durumun oluşmasında İkinci Dünya Savaşı öncesinde ortaya çıkan Türk-Alman yakınlaşması ve Fransız hükümetinin Fransızca öğretimini desteklemesinin büyük rolü vardır. Ancak 1950'lerden itibaren bu durum değişmeye başlamış; İngilizce, daha önce eğitimden diplomasiye kadar pek çok alanda tercih edilen Fransızca ve Almaca ile rekabet etmeye başlamıştır. İngilizce konuşan ülkelerin ekonomik, siyasi ve askerî yönden dünya başat bir rol oynamaya başlaması İngilizcenin küresel çaptaki kurumlara nüfuz etmesiyle sonuçlanmıştır (Tollefson, 1991, s. 82). Ülkeyi modernleştirmeye çalışan Türk hükümetleri, ticari ilişkileri geliştirmek, uluslararası iletişimi sağlamak ve bilimde ilerlemek için İngilizcenin gerekli olduğuna inanmıştır (Doğançay-Aktuna, 1998, s. 25). Diğer taraftan Türkiye'nin NATO'ya girmesi ve ABD ile sıkı ilişkiler geliştirmesi ülkedeki Amerika etkisini artırmıştır. Bu durum İngilizcenin Türkiye'de kolayca benimsenmesi ve diğer yabancı dillere göre öncelik kazanmasının önünü açmıştır.

Türk Eğitim Derneğine bağlı olarak faaliyet gösteren Ankara Koleji 1952 yılından itibaren İngilizce eğitime başlamıştır. Bu tarihten sonra İngilizce eğitim veren okulların sayısı artmıştır. 1955 yılında yurt genelinde altı Maarif Koleji açılmıştır. Bu kolejlerde İngilizce ağırlıklı eğitim veriliyor, fen ve matematik dersleri İngilizce okutuluyordu. 1975'te Maarif Kolejlerinin adı Anadolu Lisesi olarak değiştirilmiş ve böylece İngilizce eğitim veren okulların sayısı yirmiye ulaşmıştır (Demirel, 2008, s. 13-14). Zamanla Anadolu Liselerinin artışına paralel olarak İngilizce eğitim veren okulların sayısı hızla artmıştır. 2005 yılında liselerin dört yıla çıkarılmasıyla Anadolu Liseleri ve Süper Liselerin İngilizce hazırlık sınıfları kaldırılmış (Çakır, 2017, s. 16), sadece sekiz Anadolu Lisesinde İngilizce hazırlık eğitimine müsaade edilmiştir. 1950'li yıllardan itibaren İngilizce Türk okullarında okutulan birinci yabancı dil konumuna yükselmiştir. Bugün için Türk okullarındaki yabancı dil eğitimi ikinci sınıftan itibaren başlamaktadır ve öğrencilerin tamamına yakını birinci yabancı dil olarak İngilizce öğrenmektedir.

Doğançay-Aktuna, (1998, s. 28-29) İngilizcenin Türkiye'deki yayılımını iki ana döneme ayırmıştır. Birinci dönemde (1950- 1980) İngilizce genellikle devlet denetiminde, planlı bir şekilde ve belirli bir amaca yönelik olarak yayılmıştır. İnsanlar çoğunlukla eğitim alanında başarı sağlamak ve mesleki hayatta ilerlemek için İngilizce öğrenmeye çalışmıştır. Bu dönemde İngilizcenin ulusal dil ve kültür üzerindeki olumsuz etkisi nispeten sınırlı kalmıştır. İkinci dönemde (1980 sonrası) ise hızlı, plansız ve devlet denetiminden yoksun bir yayılma gerçekleşmiştir. İngilizcenin Türk eğitim kurumlarında ve iş piyasasında başarının önemli bir faktörü haline gelmesi yayılmanın hızını artırmıştır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki hızlı gelişme, önemli bir kısmı özenti kaynaklı pek çok İngilizce kelimenin kontrolsüz bir şekilde günlük dile yerleşmesine sebep olmuştur. Dil emperyalizminin yoğun bir şekilde yaşandığı bu dönemde İngilizcenin ulusal dil ve kültür üzerinde geniş çaplı olumsuz etkileri görülmüştür.

Yükseköğretimde İngilizce Kullanımı

Uluslararası ve kolektif bir girişim olan bilimin ilerlemesi dünyanın her yerinden bilim adamlarının katkılarına dayanmaktadır. Her yeni buluş önceki bilgilerin üzerine

inşa edildiği için aynı zamanda birikimli bir süreçtir. Bu durum bilim adamları arasındaki iletişimi zorunlu kılmaktadır ancak dünya çapında farklı dillerin kullanılması bu iletişim sürecinde engel teşkil etmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere İngilizce konuşan milletlerin oldukça kuvvetli bir bilimsel yayın ortamı oluşturmaları son dönemde İngilizcenin bilim alanında yavaş yavaş "lingua franca" olarak kabul görmesini sağlamıştır (Bordons ve Gomez, 2004, s. 189). Bu durum farklı dilleri konuşan bilim adamları için de oldukça pratik bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. İngilizcenin bu yükselişi hem dünyanın farklı bölgelerindeki üniversitelerin eğitim dili tercihlerini hem de bilimsel yayınlardaki dil çeşitliliğini etkilemiştir.

Genel olarak fen bilimleriyle uğraşan akademisyenlerin tamamına yakını bilimsel çalışmalarında İngilizce kullanmakta ve makalelerini de bu dilde yazmaktadır. Bu durum İngilizcenin sahip olduğu içsel özelliklerden ziyade yirminci yüzyılın ortalarından itibaren etkili olan ekonomik, politik ve aynı zamanda bilimsel gelişmelerle ilişkilidir (de Swaan, 2004, s. 137). Benzer bir durum dünya çapındaki üniversiteler için de geçerlidir. Dünyanın farklı bölgelerinden öğrenci çekmek ve bilimsel alanda ön sıralara çıkmak isteyen üniversiteler hızla eğitim dili olarak İngilizceyi benimsemeye başlamıştır.

Günümüzde modernleşmek, sanayileşmek veya teknoloji üretir hale gelebilmenin yegâne yolu İngilizceye dayalı verilere ulaşmak ve bu verileri kullanma kapasitesine sahip olmaktır (Grabe, 1998, s. 65). İngilizcenin bilginin üretilmesi ve yayılmasındaki egemenliği bilim ve eğitim sahasındaki dilsel çeşitliliği hızla aşındırmaktadır. İngilizce uzun yıllardan beri dünyanın en baskın dili olarak varlığını sürdürse de son dönemlerde dünya çapında pek çok üniversitede yerel dilleri eğitim sahasından dışlayarak onların yerini almaktadır. Son yıllarda ulusal akademik sistemler İngilizceyi dünyaya açılmanın, rekabetin ve uluslararası bir kimlik kazanmanın temel kaynağı olarak algılamaktadır (Kayıntı, 2017, s. 75). Türk üniversiteleri de İngilizceyi uluslararası alanda rekabet etmek, farklı ülkelerden öğrenci gelişini sağlamak ve uluslararası akademik yayın listelerinde üst sıralara tırmanmak için etkili bir araç olarak algılamıştır. Diğer taraftan üniversite adayları da İngilizceyi başarılı bir kariyerin ana unsuru olarak değerlendirmiş ve İngilizce eğitimin daha iyi iş olanakları ve başarılı bir akademik kariyer için gerekli olduğuna inanmıştır. Bu sebeplerle özellikle 1980'li yıllardan itibaren Türk üniversitelerinde İngilizce öğretimi yaygınlaşmıştır.

Türkiye'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi 1956, Robert Kolejini mirasçısı olan Boğaziçi Üniversitesi ise 1971 yılından itibaren bütün bölümlerinde İngilizce eğitim vermektedir. Ancak Türk üniversitelerinde İngilizce eğitiminin yaygınlaşması 1980'li yıllarda gerçekleşmiştir. Bu dönemde uygulamaya konan yükseköğretim reformunun en önemli unsurlarından biri olan Yüksek Öğretim Kanunu ile İngilizce önem kazanmış ve bu dilde eğitim veren üniversitelerin sayısı artmıştır. Söz konusu reformdan sonra Türkçe eğitim veren üniversitelerin lisans ve ön lisans bölümlerine 60 saatlik zorunlu İngilizce dersi konulmuştur. Ayrıca Türkçe eğitim verilen bölümlerin bir kısmında bazı derslerin İngilizce okutulmasının önü açılmıştır. Böylece öğrencilerin uluslararası araştırma ve yayınlara kolaylıkla ulaşması amaçlanmıştır. Yıllar içerisinde Türk hükümetlerinin İngilizceye karşı takındıkları destekleyici tutum güçlenerek devam etmiştir.

1995 yılında ülkedeki 56 üniversiteden üçü İngilizce, geriye kalan 53'ü ise Türkçe eğitim verilmekteydi (Kırkgöz, 2009, s. 10). 2001 yılına gelindiğinde Türkiye'deki üniversite sayısı 72'ye, İngilizce eğitim veren üniversite sayısı ise 5'e (%6,9) ulaşmıştır. Aynı dönemde 14 (%19,4) üniversite İngilizce-Türkçe iki dilli eğitim vermeye başlamıştır. 90'lı yılların ikinci yarısından itibaren vakıf üniversitelerinin çoğalması İngilizcenin yaygınlık kazanmasında önemli bir etken olmuştur. Bu durum devlet ve vakıf

üniversitelerinin lisans bölümlerindeki öğretim dillerinin sıralandığı Tablo 2’de açık bir şekilde görülebilmektedir.

Tablo 2. 2001 ÖSYM verilerine göre lisans programlarının öğretim dillerine göre dağılımı.

Dil	Devlet Üniversiteleri	Vakıf Üniversiteleri	Toplam
Türkçe	2.381 (%81.1)	362 (%12.3)	2.743 (%93.4)
İngilizce	93 (%3.1)	80 (%2.7)	173 (5.8)
Almanca	10 (%0.3)	2 (%0.06)	12 (0.4)
Fransızca	4 (0.13)	2(%0.06)	6 (%0.2)
Toplam	2.488 (%84.7)	446 (%15.2)	2.934 (%100)

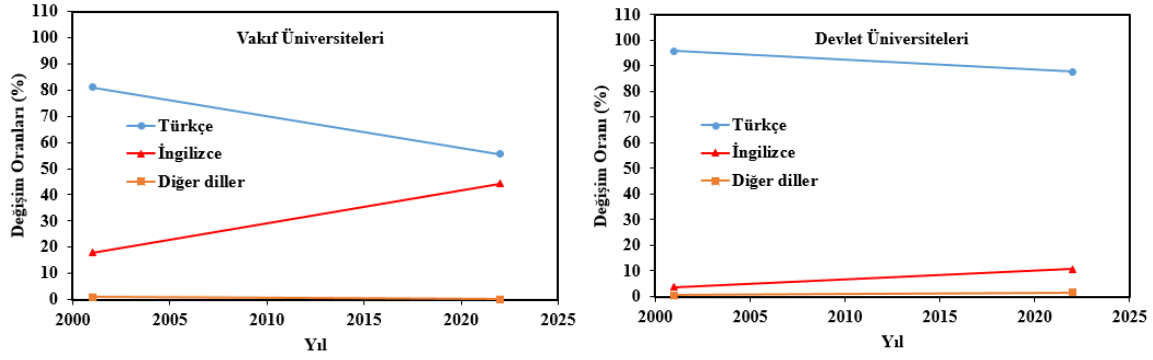
2001 yılında Türk üniversitelerinde öğretim dili olarak üç yabancı dil kullanılmaktaydı. Bu diller içerisinde İngilizce %5,8 kullanım oranıyla en çok tercih edilen yabancı dil konumundaydı. İngilizce, vakıf üniversitelerinde devlet üniversitelerinden daha fazla tercih edilmekteydi. İngilizce kullanım oranı devlet üniversitelerinde %4, vakıf üniversitelerinde ise %18 civarındaydı. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri Türkiye’deki öğrencilerin İngilizce öğretim yapan lisans programlarını yoğun olarak tercih etmeleri ve vakıf üniversitelerinin öğrenci çekebilmek için İngilizceyi bir reklam aracı olarak kullanmalarındır.

Son yirmi yılda yükseköğretimde önemli gelişmeler yaşanmış ve üniversite sayısı 72’den 201’e ulaşmıştır. Aynı dönemde üniversitelerde eğitim dili olarak kullanılan yabancı dil sayısı da 3’ten 12’ye yükselmiştir. İngilizce, Almanca ve Fransızcanın yanında Arapça, Rusça, İtalyanca, İspanyolca, Ermenice, Bulgarca, Korece, Lehçe ve Çince lisans programlarında öğretim dili olarak kullanılmaya başlamıştır. Ancak bunlardan İngilizce, Almanca ve Fransızca dışında kalanlar sadece dil öğretimi yapan bölümlerde, Arapça ise bir bölüm hariç din eğitimi veren ilahiyat fakültelerinde kullanılmaktadır. Bu dönemde İngilizce-Türkçe iki dilli eğitim veren üniversite sayısı 148’e (%73,6) ulaşmıştır. İngilizcenin üniversitelerde eğitim dili olarak yaygınlaşmasında vakıf üniversitelerinin önemli bir etkisi olmuştur.

Tablo 3. 2022 ÖSYM verilerine göre lisans programlarının öğretim dillerine göre dağılımı.

Dil	Devlet Üniversiteleri	Vakıf Üniversiteleri	Toplam
Türkçe	5,512 (%52.7)	2,322 (%22.2)	7,834 (%74.9)
İngilizce	670 (%6.4)	1,850 (%17.6)	2,520 (%24)
Almanca	38 (%0.36)	3 (%0.02)	41 (%0.39)
Arapça	24 (%0.22)	2 (%0.016)	26 (%0.24)
Fransızca	18 (%0.17)	2 (%0.016)	20 (%0.19)
Diğer diller	14 (%0.13)	2 (%0.016)	16 (%0.15)
Toplam	6,276 (%60)	4,181 (%40)	10,457 (%100)

Tablo 3’te görüldüğü gibi İngilizcenin son yirmi yıl içerisinde Türk üniversitelerinde öğretim dili olarak kullanımı belirgin bir şekilde artmıştır. 2001’de lisans programının %5.8’inde İngilizce tercih edilmekteyken 2013’te bu sayı %18,5’e (Arık ve Arık, 2014, s. 7), 2022’de ise %24’e ulaşmıştır. Söz konusu dönemde İngilizce eğitim veren lisans programlarının oranı vakıf üniversitelerinde %22’den %44,2’ye, devlet üniversitelerinde ise %3,9’dan %10,6’ya yükselmiştir. Dil tercihlerindeki değişim Şekil 1’de açık bir şekilde görülmektedir.

Şekil 1. ÖSYM verilerine göre lisans programlarının dil tercihleri değişimi (2001-2022)

İngilizce, vakıf üniversitelerinin 27'sinde (%36), devlet üniversitelerinin ise 8'inde (%6) Türkçeden daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Esasen yükseköğretimde İngilizce kullanımının daha hızlı bir şekilde artacağını öngörmek mümkündür. Zira İngilizce ders verebilecek öğretim elemanı sayısının nispeten fazla olduğu bilgisayar bilimleri ve mühendislik gibi alanlarda İngilizce eğitimin daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Ancak İngilizce ders anlatabilecek öğretim elemanı sayısının daha az olduğu sosyal bilimlerde ise İngilizcenin yayılım hızının düşük kaldığı anlaşılmaktadır. Örneğin bilgisayar mühendisliği lisans programlarının %45'i İngilizce eğitim verirken tarih lisans programlarının sadece %6'sı İngilizce eğitim vermektedir. İngilizce ders verebilecek akademisyenlerin çoğalmasıyla İngilizcenin daha da yaygınlaşacağı açıktır. Zira son dönemlerde İngilizce öğretim yapan bölümler Türkçe öğretim yapan bölümlerden daha çok tercih edilmektedir. Bu durum tercih listelerinde üst sıralara çıkmayı amaçlayan üniversite yöneticilerini İngilizce öğretim konusunda yöreklendirmektedir.

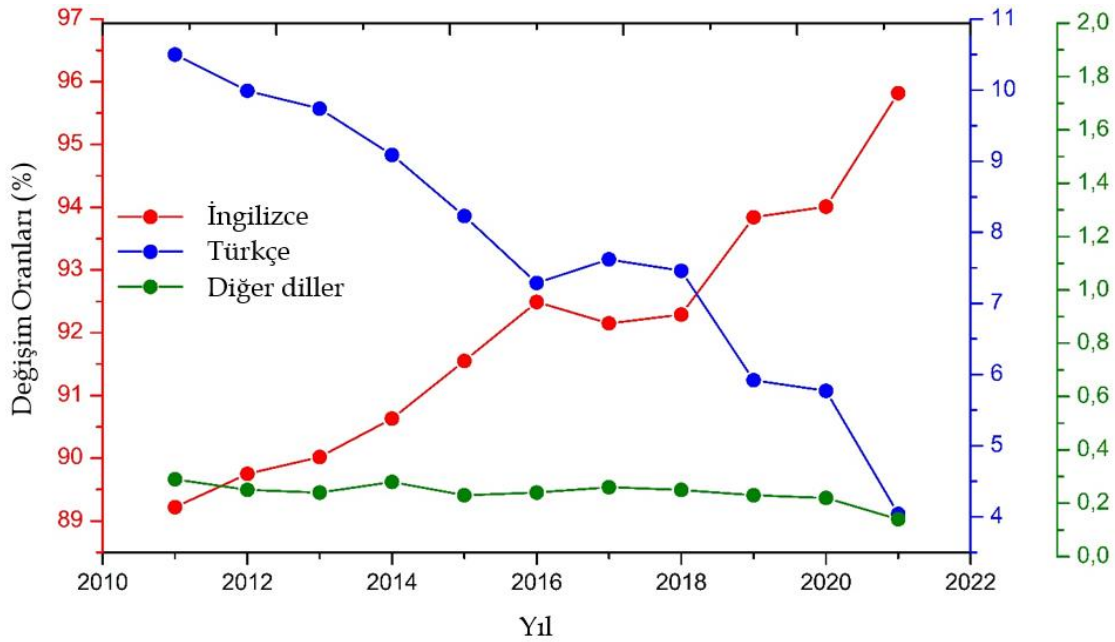
Akademik kurumlar özellikle 20. yüzyılın başından itibaren bilimsel bilginin üretildiği ve dağıtıldığı yerler olarak ön plana çıkmıştır. Akademik kurumların kritik bir önem kazanması sebebiyle dünyanın pek çok yerindeki yöneticiler, ülkelerindeki üniversitelerinin küresel bir statü kazanmasını ve dünyanın farklı bölgelerindeki öğrencilere hitap etmesini sağlamak amacıyla yükseköğretim kurumlarını oldukça güçlü bir şekilde desteklemişlerdir. Buradaki temel amaç üniversitelerin itibarını belirleyen uluslararası sıralamalarda üst sıralara tırmanmak ve küresel saygınlık kazanmaktır (Jiang, Borg ve Borg, 2017, s. 428). Uluslararası sıralamalarda üst sıralara tırmanmanın yolu ise çok büyük bir kısmı sadece İngilizce makaleleri yayımlayan saygın dergilerde makale yayımlanmaktan geçmektedir (Lillis ve Curry, 2010, s. 10). Bu sebeple akademik dünyada İngilizce diğer alanlardan daha hızlı bir şekilde yayılmıştır.

Bilimsel Yayınlarda İngilizce Kullanımı

Akademik camiada, İngilizcenin fiilî olarak dünyanın bilim dili hâline geldiğine ve bu gerçeğin yakın zamanda değişmeyeceğine dair kuvvetli bir inanç vardır (Drubin ve Kellogg, 2012, s. 1399). İngilizcenin akademik hayatta bu denli etkin bir konuma gelmesi üniversitelerindeki terfi sistemini de etkilemiştir. İngilizce sınavlarında başarılı olmak, lisansüstü eğitime başlamak ve üniversite içerisinde yükselmek için ana kriterlerden biri olarak ortaya çıkmıştır (Kırkgöz, 2009, s. 10). Diğer taraftan İngilizce makalelerin saygın dergilerde yayınlanma ve atıf alma ihtimalinin daha yüksek olması Türkiye'deki akademisyenleri İngilizce yayın yapma konusunda yöreklendirmiş, Türk hükümetleri ve Yüksek Öğretim Kurumu da bilimsel yayınlarda İngilizcenin yaygınlaşmasına dönük politikalar geliştirmiştir. Yüksek Öğretim Kurumu Başkanı Erol Özvar'ın yaptığı açıklama bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Akademisyenlerimiz tarafından üniversitelerimizde yapılan çok nitelikli bilimsel araştırmaları, uluslararası düzeyde daha görünür kılmak gerekiyor. Bugün dünyada bilimin dili ağırlıklı olarak İngilizcedir. Dolayısıyla, bilimsel dergilerin büyük bir kısmı İngilizce yayınlanmakta ve dili İngilizce olan makalelere daha fazla atıf yapılmaktadır. Türkiye’de bilimsel üretimimizi daha görünür kılmamızın yolu büyük ölçüde bilimsel yayınlarımızın bu dergilerde yayımlanmasından geçmektedir. Bunun için de akademisyenlerimizin yabancı dilde yazma becerilerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Yeni projemiz bu açıdan çok çok önemlidir. İnşallah önümüzdeki yıllarda hem katılımcı sayısını artırmayı hem de projenin içeriğini daha da zenginleştirmeyi planlıyoruz.” (yok.gov.tr, 2022).

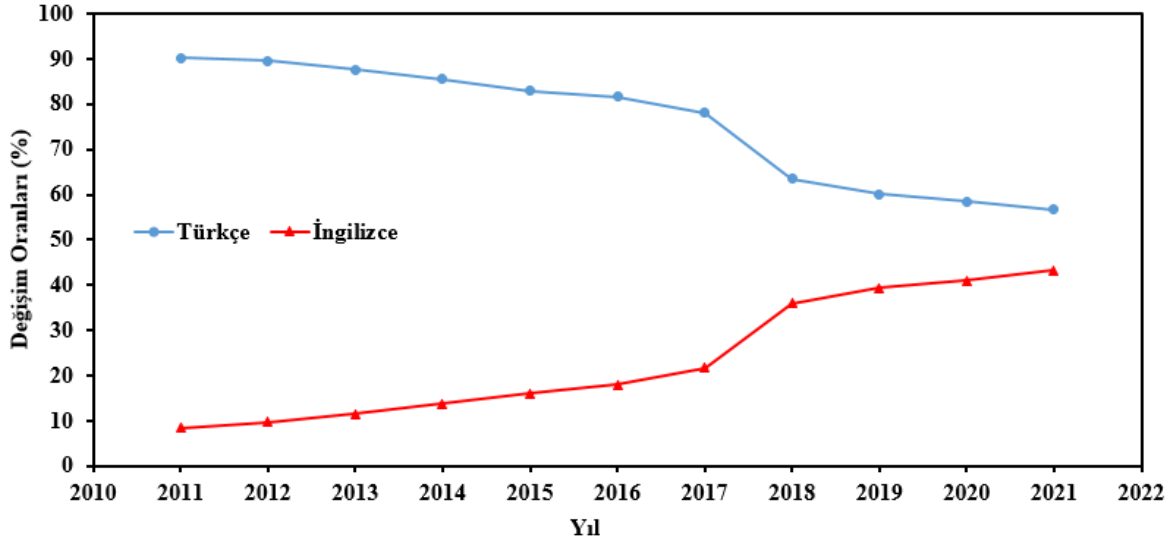
Türkiye’deki akademik işleyişi ve üniversitelerdeki terfi mekanizmalarını düzenleyen Yüksek Öğretim Kurumu akademik yükselmelerde Web of Science bünyesinde bulunan indeksler (Science Citation Index -Expanded, Social Science Citation Index, Arts & Humanities Citation Index) tarafından taranan dergilere büyük önem atfetmektedir. Bu dergilerde yayınlanan makalelerin hem geniş bir okuyucu kitlesine ulaştığı hem de yerel dergilerde yayınlanan makalelere oranla daha fazla atıf aldığı bilinmektedir. Ancak söz konusu dergilerin çok önemli bir kısmı (%89) tamamen veya kısmen İngilizce yayın yapmaktadır (Lillis ve Curry, 2010, s. 10). Ortaya çıkan bu etkenler Türkiye’deki akademisyenleri bilimsel çalışmalarını İngilizce olarak yayınlamaya teşvik ederken Türkçe bilimsel yayın sayısının düzenli olarak azalmasına sebep olmaktadır. 2010 yılında Web of Science’ta taranan dergilerde Türkiye menşeli makalelerin %89’u İngilizceyken 2021’de bu oran %96’yı geçmiştir. Aynı dönemde Türkçe yayınların oranı ise %10’dan %4’e gerilemiştir. Bu durum son on yıl içerisinde Türkiye’den gönderilen makalelerin dillere göre dağılımında (Şekil. 2) açık bir şekilde görülmektedir.

Şekil 2. Web of Science’ta taranan dergilere son on yıl içerisinde Türkiye’den gönderilen makalelerin dillere göre dağılımı

Türkiye’deki yerel bilimsel dergilerde de İngilizce yayın yapma eğiliminin yaygınlaştığı görülmektedir. Dünyaya açılmaya ve uluslararası saygınlık elde etmeye çalışan bu dergilerin önemli bir bölümünün İngilizce yayınları teşvik etmesi Türkçenin bilimsel alanda hızla alan kaybetmesine sebep olmaktadır. Bu durum Türkiye’de yayın

yapan bilimsel dergileri tarayan ulusal atıf dizini “TrDizin”de son on yıl içerisinde taranan makalelerin dillere göre dağılımında (Şekil. 3) görülmektedir (trdizin.gov.tr).

Şekil 3. TrDizin’de son on yıl içerisinde taranan makalelerin dillere göre dağılımı

Burada dikkat çeken en önemli husus Türkçenin yerel bilimsel dergilerde de hızla alan kaybetmesidir. Şekil 3’te de görüldüğü gibi Türkçenin boşalttığı alan İngilizce tarafından doldurulmaktadır. Diğer taraftan dünya genelindeki dil tercihlerine paralel olarak İngilizce özellikle fen bilimleri alanındaki bilimsel yayınlarda daha çok tercih edilmektedir. TrDizin’in 2021 verilerine göre fen bilimleri alanındaki yayınların %63’ü, sosyal bilimler alanındaki yayınların ise %19’u İngilizcedir.

Sonuç

İngilizce başlangıçta Britanya İmparatorluğu’nun siyasi genişlemesine koşut bir şekilde yayılmaya başlamıştı ancak zamanla siyasi sınırların çok ötesinde bir yayılım göstererek dünyanın pek çok yerinde eğitim, bilim, ticaret, endüstri, diplomasi ve turizmde en yoğun kullanılan dil haline gelmiştir. Bugün artık İngilizce farklı dillere sahip çok büyük bir kitlenin ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilen kapsayıcı bir dil olma yeteneğine sahiptir. Ancak İngilizcenin bilim ve eğitim dili olarak küresel boyutta sağladığı imkânlar, diğer alanlardaki imkânlardan daha fazladır. O sebeple dünyayla bütünleşmek ve bilimsel alanda söz sahibi olmak isteyen üniversite yönetimleri ve bilim adamları hem eğitimde hem de bilimsel yayınlarda İngilizceyi tercih etmektedir. Oldukça pragmatik görünen bu tutum diğer dillerin yükseköğretimden ve akademik dergilerden dışlanmasına sebep olmaktadır.

Türkiye’de İngilizcenin yayılımı üzerine pek çok değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmelerin önemli bir bölümü İngilizcenin Türkçe söz varlığı üzerindeki olumsuz etkisine odaklanmıştır. Özellikle yeni terimler üretilerek bilim dilindeki yozlaşmanın önüne geçilebileceği düşünülmüştür. Oysaki durum burada tespit edilenin çok ötesindedir. Terimler konusunda yeterli çalışma yapılmış olmasına rağmen Türkçenin üniversitelerde öğretim dili olarak kullanımı ve Türkçe bilimsel yayın sayısı azalmaktadır. Artık İngilizce haricinde bir dille ortaya konan verilerin yeterince “bilimsel” kabul edilmemesi veya İngilizce yayınların daha “önemli” görülmesi sebebiyle Türkiye’deki bilim insanları çalışmalarını İngilizce olarak yayımlama eğilimindedir. Diğer taraftan öğrenciler de küreselleşen dünyanın ve daha iyi bir hayatın anahtarı olarak gördükleri İngilizce eğitimi talep etmektedir. Son dönemde ortaya çıkan veriler Türkçenin yükseköğretimde ve bilimsel yayınlarda hızla alan kaybettiğini ve dünyadaki diğer

dillerle paralel bir şekilde kaçınılmaz sona doğru ilerlediğini göstermektedir. Toplumun önemli bir bölümü İngilizcenin özellikle bilim ve eğitim alanında dil hiyerarşisinin en tepesine yerleşmesini tabii karşılamış ve içselleştirmiştir. Bu duruma itiraz edenler ise daha ziyade kültürel motiflere veya Türkçenin sahip olduğu özelliklere yoğunlaşarak asıl sorunu teşkil eden dilsel emperyalizmin yıkıcı uygulamalarını gözden kaçırmaktadır.

Üniversiteler ve bilim çevrelerindeki dil tercihlerini belirlemeye yönelik bu çalışma İngilizcenin söz konusu alanlarda yüksek hızlı bir yayılım gerçekleştirdiğini göstermektedir. Son yirmi yıl içerisinde yükseköğretimdeki dil tercihlerinin çoğunlukla İngilizceden yana kullanıldığı ve İngilizce eğitim veren lisans programı sayısının %5,8'den %24'e ulaştığı belirlenmiştir. Aynı dönemde İngilizce-Türkçe iki dilli eğitim veren üniversitelerin oranı ise %19,4'ten %73,6'ya ulaşmıştır. Bu değişim orta vadede Türkçenin yükseköğretimden dışlanmasına sebep olacaktır. İngilizcenin bilim alanında diğer alanlardan çok daha hızlı yayıldığı görülmektedir. 2021 yılında Web of Science'taki Türkiye menşeli bilimsel yayınların sadece %4,22'sinin Türkçe, geriye kalanların ise İngilizce olarak yayımlandığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde TrDizin'de taranan yerel bilimsel dergilerde de İngilizcenin hızlı bir şekilde alan kazanarak Türkçeyi baskıladığı görülmektedir.

Kaynakça

- Appadurai, A. (2000). *Globalization*. Durham: Duke University Press.
- Arık, B. & Arık, E. (2014). The Role and Status of English in Turkish Higher Education: English is The Language of Instruction in Around 20% of The Programs in Turkish Universities. *English Today*, 30(4), 5-10.
- Barrantes-Montero, L. G. (2018). Phillipsons's Linguistic Imperialism Revisited at The Light of Latin American Decoloniality Approach. *Revista Electrónica Educare*. 22(1), 1-19. DOI: 10.15359/ree.22-1.1
- Bauman, Z. (1997). *Küreselleşme, Toplumsalın Sonuçları*. (çev. Abdullah Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Bear, J. M. (1985). Historical Factors Influencing Attitudes toward Foreign Language Learning in Turkey. *Journal of Human Sciences of Middle East Technical University*, 1, 27-36.
- Büyükkantarıcı, N. (2004). A Sociolinguistic Analysis of The Present Dimensions of The Sociology of Language. *International Journal of the Sociology of Language*, 165, 33-58.
- Boratav, K. (2004). Emperyalizm mi Küreselleşme mi? *Küreselleşme* (ed. A. Tonak). İstanbul: İmge Yay.
- Bordons, M. and Gomez, I. (2004). Towards a Single Language in Science? A Spanish view. *Serials*, 17(2), 189-95.
- Chang, J. (2006). Globalization and English in Chinese Higher Education. *World Englishes*, 25(3/4), 513-525.
- Chomsky, N. (2010). *Sömürgecilikten Küreselleşmeye*. (çev. M. Erdem Sakıncı). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Cooper, R.L. and Seckbach, F. (1977) Economic Incentives for The Learning of a Language of Wider Communication: A Case Study. *The Spread of English: The Sociology of English as an Additional Language*. (ed. J.A. Fishman, R.L. Cooper, and A.W. Conrad). Rowley, MA: Newbury House.

- Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. New York: Cambridge University Press.
- Çakır, A. (2017). Foreign Language Education in Turkey Before and After YÖK (Council of Higher Education). *Journal of Language Research (JLR)*, 1(1), 1-18.
- Day, R. R. (1985). The Ultimate Inequality: Linguistic Genocide. *Language of Inequality*. (ed. Nessa Wolfson and Joan Manes). Berlin: Mouton Publishers.
- Demir, G. (2001). Küreselleşme Üzerine. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56/1.
- Demircan, O. (1988). *Dünden Dügüne Türkiye’de Yabancı Dil*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Demirel, Ö. (2008). *Yabancı Dil Öğretimi*. Ankara: Pagem Yay.
- De Swaan, A. (2005). English in the Social Sciences. *Critical Topics in Science and Scholarship: Biennial Yearbook ALLEA 2004* (ed. P. J. D. Drenth and J. J. F. Schroots). Amsterdam: KnaW/ Allea, 135-46.
- Doğançay-Aktuna, S. (1998). The Spread of English in Turkey and Its Current Sociolinguistic Profile. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 19(1), 24-39.
- Doğançay-Aktuna, S. and Kızıltepe, Z. (2005). English in Turkey. *World Englishes*, 24(2), 253-265
- Drubin, D. G., and Kellogg, D. R. (2012). English as the Universal Language of Science: Opportunities and Challenges. *Molecular biology of the cell*, 23(8), 1399-1399.
- Giddens, A. (2000). *Runaway World: How Globalization Reshaping Our Lives*. New York: Routledge.
- Grabe, W. (1988). English, Information Access, and Technology Transfer: A Rationale for English as an International Language. *World Englishes*, 7(1), 63-72.
- Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin Durumu*. (çev. Sungur Savran). İstanbul: Metis Yay.
- Ives, P. (2009). Global English, Hegemony and Education: Lessons from Gramsci. *Educational Philosophy and Theory*, Vol. 41, No. 6, pp. 661-683
- İmer, K. (1990). *Dil ve Toplum*. İstanbul: Gündoğan Yay.
- Jiang, X., Borg, E., and Borg, M. (2017). Challenges and Coping Strategies for International Publication: Perceptions of Young Scholars in China. *Studies in Higher Education*, 42(3), 428-444.
- Kachru, B. (1985). Standards, Codification and Sociolinguistic Realism: English Language in the Outer Circle. *English in the world: Teaching and learning the language and literatures*. (eds. R. Quirk and H. Widowson). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kahraman, M. (2017). Türk Dilinin Cumhuriyet Devri Terimsel Gelişim Sürecine Tarihi Bakış (II). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1298-1312.
- Kayıntu, A. (2017). Language and Power from Empire to Globalization. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 65-82.
- Kırkgöz, Y. (2009). Globalisation and English Language Policy in Turkey. *Educational Policy*, 23(5), Corvin Press.
- Koç, M. (2003). Küreselleşmenin sosyolojik boyutları. *Küreselleşme ve Psikiyatri* (ed. Burhanettin Kaya ve Süheyla Ünal) Ankara: Türk Tabipler Birliği Yay.

- Levend, A. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: TDK Yay.
- Lillis, T. M. and Curry, M. J. (2010). *Academic Writing in a Global Culture: The Politics and Practices of Publishing in English*. London: Routledge.
- Migg, B. and Léglise, I. (2007). Language and Colonialism. *Applied Linguistics in the Context of Creole Communities. Language and Communication: Diversity and Change*. (ed. M. Hellinger and A. Pauwels). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Mutlu, Ş. (2005). *Osmanlı Devletinde Misyoner Okulları*, İstanbul: Gökkuşbu Yay.
- Mühleisen, S. (2001). Is 'Bad English' Dying Out? A Diachronic Comparative Study of Attitudes Towards Creole Versus Standard English in Trinidad. *Philologie im Netz* 15, 43-78.
- Pennycook, A. (1998). *English and the Discourses of Colonialism*. London: Routledge.
- Phillipson, R. (1997). Realities and Myths of Linguistic Imperialism. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 3 (18), 231-243.
- Phillipson, R. (1999). International Languages and International Human Rights. *Language: A Right and a Resource*. (ed. M. Kontra, R. Phillipson, T. Skutnabb-Kangas and T. Varady). Budapest: Central European University Press.
- Sayılı, A. (2018). *Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*. (ed. Remzi Demir). Ankara: AKM Yay.
- Selvi, A. F. (2011). World Englishes in the Turkish Sociolinguistic Context. *World Englishes*, 30, 182-199.
- Sert, N. (2008). Language of Instruction Dilemma in the Turkish Context. *System*, 36(2), 156-171.
- Spencer, J. (1971). Colonial Language Policies and Their Legacies. *Linguistics in Sub-Saharan Africa. Current Trends in Linguistics*. (ed. T.A. Sebeok). The Hague, Mouton, 537-547.
- Şaş, A. K. (2022). Bilişim Dilimiz. *Yunus Emre ve Türkçe Yılı Münasebetiyle Türkçe Şurası*. (ed. Umut Başar). Ankara: ASBÜ Yay.
- Talas, M. (2004). Küreselleşme ve Kültür. *Küreselleşme ve Psikiyatri* (ed. Burhanettin Kaya ve Süheyla Ünal) Ankara: Türk Tabipler Birliği Yay.
- Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve Kültür*. (çev. Arzu Eker). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Tuna, K. (2003). Küresel mi, Yerel mi: Neler oluyor bize? *Sosyoloji Dergisi*, 3/6.
- Tollefson, J.W. (1991). *Planning Language, Planning Inequality: Language Policy in the Community*. London: Longman.
- Veronelli, G. A. (2015). The Coloniality of Language: Race, Expressivity, Power, and the Darker Side of Modernity. *A Journal of Transnational Women's & Gender Studies*, 13, 108-134.
- Yeniçeri, B. (2020). Masaüstü Sömürgecilik: E-uygulamalar ve Yazılımlar. *Yeni Medya*, 2019 (7) , 71-84
- Yumru, D. (2010). Terim Ürete(me)me Sorunu. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (3), 10-19.
- Zülfikar, H. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: TDK Yayınları.

İnternet Kaynakçası

- ÖSYM. (2001). ÖSYS Yükseköğretim Programlarının Kodları, Minimum Puanları ve Kayıt Kodları. www.osym.gov.tr/TR,2518/osys-yuksekogretim-programlarinin-kodlari-minimum-puanlari-ve-kayit-kodlari-html [Erişim Tarihi: 19.08.2022]
- ÖSYM. (2022). Tablo 4. Merkezi Yerleştirme İle Öğrenci Alan Yükseköğretim Lisans Programları. www.osym.gov.tr/Eklenti/1542,tablo4pdf.pdf?0 [Erişim Tarihi: 19.08.2022]
- TrDizin (2022), <https://trdizin.gov.tr> [Erişim Tarihi: 05.09.2022]
- We Are Social ve Hootsuite (2022). Dijital 2022. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-language-culture-and-content?rq=language> [Erişim Tarihi: 12.09.2022]
- Web of Science (2022). <https://www.webofknowledge.com> [Erişim Tarihi: 15.09.2022]